

1.06.2024

Ramowa propozycja nowego systemu ewaluacji i finansowania badań naukowych

Przygotował zespół w składzie:

Janusz M. Bujnicki

Agnieszka Chacińska

Andrzej Jajszczyk, przewodniczący

Justyna Olko

Piotr Sankowski

Maciej Żylicz

1. Wstęp

Niniejszy dokument zawiera propozycję alternatywnego do obecnie stosowanego w Polsce systemu oceny jednostek naukowych opartego na ewaluacji poszczególnych dyscyplin w ocenianych jednostkach. Oceny te, w dużej mierze, skupiają się na wskaźnikach bibliometrycznych, a ich wynik zależy w wielkim stopniu od punktacji czasopism i konferencji naukowych oraz monografii. Podejście to, w założeniu obiektywne, nie spełnia oczekiwań z powodu trudności w ustaleniu rzetelnej, transparentnej i porównywalnej punktacji poszczególnych czasopism, wydawnictw monografii bądź konferencji w poszczególnych dyscyplinach, a ponadto jest podatne na manipulacje i naciski polityczne. Nie jest także zgodne z deklaracją DORA¹, której podstawowym postulatem jest ocena jakości pracy naukowców na podstawie kryteriów merytorycznych, a nie ilościowych. Stosowane dotychczas podejście doprowadziło także do tzw. punktozy, czyli skoncentrowania znacznej części badaczy, często pod presją kierowników jednostek naukowych, na gromadzeniu punktów, a nie na rzetelnej pracy naukowej. Podejście oparte na bibliometrii jest coraz szerzej krytykowane również poza naszym krajem. Słabości systemu bibliometrycznego doprowadziły, na szczeblu europejskim, do opracowania dokumentu „Porozumienie dotyczące reformowania oceny jakości badań naukowych” (*Agreement on Reforming Research Assessment*, 20.07.2022), w którym zaleca się stosowanie, wszędzie, gdzie jest to możliwe, systemu oceny środowiskowej (*peer review*). Polska Akademia Nauk i Fundacja na rzecz Nauki Polskiej są jego sygnatariuszami. Na takim też podejściu opiera się niniejsza propozycja. Jednocześnie, wychodząc z założenia, że pełna ocena ekspercka wszystkich jednostek naukowych w Polsce nie jest możliwa, przyjęto rozwiązanie zoperacjonalizowane, zgodnie z którym stosowana jest ona tylko względem jednostek najlepszych, na poziomie naukowym zbliżonym do światowego. Zakładamy, że szczegółowy ranking jednostek sytuujących się znacznie niżej w rankingu krajowym nie jest potrzebny; stąd ich finansowanie będzie składało się części stałej, zależnej od liczby zatrudnionych pracowników naukowych, oraz części zmiennej, związanej z sukcesami w zakresie pozyskiwania grantów na badania naukowe. Warto przy tym zauważyć, że ten ostatni element finansowania zależy od oceny środowiskowej (eksperskiej; ang. *peer review*) wniosków o finansowanie grantowe badań. Zakładamy również, że jednostkom, które chciałyby polegać wyłącznie na stałej części finansowania zależnej od liczby zatrudnionych

¹ <https://sfdora.org/read/>

osób i kosztochłonności, a nie pozyskiwałyby grantów na badania naukowe, groziłaby stagnacja i regres, a w dłuższej perspektywie – likwidacja.

2. Cele ewaluacji – podnoszenie jakości badań naukowych w jednostkach

Ewaluacja powinna pełnić rolę praktycznego narzędzia planowania i realizacji polityki naukowej na wszystkich poziomach – od strategicznego poziomu państwa polskiego po politykę poszczególnych jednostek. Powinna uwzględniać informacje zwrotne dotyczące poprzednich działań oraz planów na przyszłość, a także podejmować próbę oceny wpływu wcześniejszego etapu funkcjonowania na dynamikę rozwoju naukowego w perspektywie krótko- i średniofalowej. Dlatego też musi spełniać następujące warunki:

- 2.1. Dostarczać wiarygodną informację dla decydentów o tym, jak jednostki naukowe radzą sobie w kluczowych obszarach. Chodzi tu zarówno o społeczny i gospodarczy wymiar badań naukowych i szkolnictwa wyższego, jak i o aspekty krajowe i międzynarodowe, w tym konkurencję międzynarodową. Informacje te mają wspierać proces decyzyjny – od finansowania najlepszych jednostek i tworzenia nowych, po restrukturyzację lub likwidację tych, które nie spełniają oczekiwanych funkcji.
- 2.2. Dostarczać precyzyjną informację zwrotną dla poszczególnych jednostek na temat tego, jak ich wyniki wpisują się w strategię decydentów, co umożliwi racjonalne planowanie przyszłych działań.
- 2.3. Zapewniać jasne powiązanie finansowania kolejnego etapu działalności badawczej jednostek z wynikami osiągniętymi we wcześniejszym okresie. Zakłada się, że efektywność działania instytucji w ostatnim okresie jest wiarygodnym wskaźnikiem przewidywanej efektywności w najbliższej przyszłości. Ewaluacja to zatem kluczowe narzędzie, żeby inwestycje finansowe budżetu państwa polskiego w działalność jednostek naukowych w Polsce w kolejnym okresie były ściśle, merytorycznie powiązane z osiągnięciami naukowymi wcześniejszych lat i potencjałem instytucji naukowych do generowania nowych osiągnięć.
- 2.4. Stanowić podstawę decyzji o przyznaniu i/lub posiadaniu uprawnień do nadawania stopni i tytułu naukowego.
- 2.5. Dostarczać wiarygodne informacje dla społeczeństwa, w tym dla chętnych do studiowania i pracy naukowej, na temat jakości naukowej poszczególnych jednostek.

3. Wady dotychczasowego systemu ewaluacji w Polsce

W naszej ocenie najpoważniejsze wady aktualnego systemu ewaluacji stanowią:

- 3.1. Brak odniesienia do długoterminowych strategicznych celów na poziomie państwowym, regionalnym czy instytucjonalnym. Obecny system skupia się na utrwalaniu istniejącego stanu rzeczy i przeciwdziałaniu zmianom. Opiera się na uzasadnieniu historycznym, tj. na założeniu, że istnienie i funkcjonowanie jednostek jest uzasadnione ich przeszłością. Nie uwzględnia jednak kluczowych wyzwań strategicznych: znaczenia konkretnej instytucji w kontekście potrzeb krajowych, korzyści, jakie przynosi na poziomie globalnym i lokalnym, czy relacji wartości do poniesionych kosztów. Nie umożliwia oceny, w jakim zakresie funkcjonowanie danej jednostki odpowiada na wyzwania związane z aktualną rzeczywistością i jak reaguje zarówno na potrzeby lokalne, jak i na dynamikę zmian w nauce światowej. Wreszcie, nie pozwala w wiarygodny sposób ocenić potencjalnego scenariusza restrukturyzacji

danej instytucji, jej likwidacji bądź włączenia do innej jednostki oraz czy oszczędzone środki nie mogłyby zostać wykorzystane bardziej efektywnie dla rozwoju nauki w Polsce.

- 3.2. Patologie i regres naukowy. Ewaluacja w dyscyplinach jest przyczyną licznych patologii i negatywnie wpływa na rozwój naukowy zarówno indywidualnych badaczy, jak i jednostek, m.in. przez unikanie podejmowania działań naukowych wykraczających poza dyscyplinę i rezygnację z nowatorskich przedsięwzięć opartych na współpracy międzydyscyplinarnej i międzydziedzinowej. Dotyczy to także ograniczania zatrudnień osób o profilu wielodyscyplinarnym oraz braku zachęt do odważnych działań i inwestowania w potencjalnie ryzykowne projekty, które mogą przynieść duże sukcesy. W efekcie mamy do czynienia z częstym zamykaniem się w dyscyplinie, zachowawczością i „skostnieniem dyscyplinarnym”. Inne negatywne skutki to podporządkowywanie działań organizacyjnych i strategii badawczych interesom określonej dyscypliny, wiązanie oceny okresowej, zatrudnienia lub awansu z liczbą punktów zdobytych w danej dyscyplinie, trudności i ograniczenia związane z realizacją doktoratów wielodyscyplinarnych, co ma istotny wpływ na kształcenie młodych badaczy i ich podejścia do rozwiązywania istotnych wyzwań naukowych czy wreszcie niechęć do powoływania nowych dyscyplin.
- 3.3. Punktoza, tj. patologiczne skupienie na zbieraniu punktów za osiągnięcia (w tym gromadzeniu wielkiej liczby punktów za wielką liczbę drobnych pseudo-osiągnięć). Podejście to jest podatne na manipulację (np. subiektywne zmiany kryteriów punktacji pod wpływem lobbingu różnych grup), nadmierny nacisk na masową produkcję „makulatury” naukowej (pięć słabych publikacji w czasopismach wątpliwej jakości sumuje się często do większej liczby punktów niż jedna publikacja wybitna na poziomie światowym), zbyt niskie wymagania dotyczące określenia „wybitnego charakteru” osiągnięcia: nieadekwatna skala ocen, zrównująca osiągnięcia dobre, bardzo dobre i wybitne na skalę światową.
- 3.4. Skupienie się na karaniu naukowców za publikowanie niewystarczającej liczby artykułów zamiast nagradzania osiągnięć wysokiej klasy. Karanie w ramach ewaluacji instytucji za naukowców, którzy nie publikują niczego przez 4 lata, jest pozorne i dysfunkcyjne, ponieważ jednostki często stosują mechanizmy manipulacji, np. zmuszając naukowców do publikowania co najmniej jednego artykułu (bez względu na jego wartość) lub dopisując takie osoby do listy autorów publikacji. Przykłady braku doceniania „najlepszej nauki” to niewłaściwa gradacja kryteriów oceny czasopism czy też zakwalifikowanie do jednej kategorii z maksymalną liczbą 200 punktów czasopism dobrych, bardzo dobrych i najlepszych na świecie. W obecnym systemie ewaluacji brakuje zrozumienia, że publikacja w czasopiśmie ze światowej czołówki często wymaga kilkukrotnie czy nawet kilkudziesięciokrotnie większego wysiłku badawczego i nakładu finansowego niż osiągnięcie wyników publikowalnych w bardzo dobrym czasopiśmie specjalistycznym (co obecnie jest punktowane na tym samym poziomie). Co istotne, zasada ta jest prawdziwa w odniesieniu do wszystkich dziedzin nauki.
- 3.5. Brak odporności na manipulowanie systemem. Instytucje na różne sposoby mogą wyłączać z oceny naukowców bez publikacji oraz włączać dobrze publikujących naukowców z innych instytucji (np. oferując naukowcom z zagranicy współafiliowanie ich publikacji w polskich instytucjach za wynagrodzenie). Wiele parametrów może być arbitralnie zmienianych przez decydentów w Polsce pod wpływem nacisków

politycznych i lobbingu naukowców oraz instytucji naukowych. Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego może dowolnie zmieniać punktację czasopism, instytucje finansujące naukę kontrolowane przez rząd mogą być zmuszone politycznie do finansowania określonych projektów lub instytucji, a ich budżety mogą być sztucznie zwiększane lub zmniejszane w celu osiągnięcia parametrów związanych z ewaluacją jednostek. System ewaluacji i wartości referencyjne są w efekcie wyjątkowo niestabilne.

3.6. Duże obciążenie administracyjne naukowców i jednostek naukowych. Wymagany jest ogromny wysiłek organizacyjny do raportowania licznych drobnych osiągnięć i dokumentów związanych z ich uzasadnieniem bez finansowania silnej kadry wspierającej administrowanie i zarządzanie nauką.

4. Rozwiązania w wybranych krajach

Sposoby ewaluacji nauki w poszczególnych krajach i związane z tym podejścia do alokacji środków jednostkom naukowym są bardzo zróżnicowane. Przedstawimy tu skrótowo rozwiązania stosowane w wybranych krajach europejskich. Nie opisujemy przy tym szczegółów stosowanych rozwiązań, lecz koncentrujemy się na charakterystycznych cechach systemów ewaluacji przyjętych w poszczególnych krajach.

Niemcy

Niemiecki system ewaluacji jest niejednorodny, przy czym kładzie się duży nacisk na wewnętrzną ewaluację poszczególnych wydziałów uczelni. Ewaluacja zewnętrzna jest stosowana, ale podkreśla się jej wysoki koszt. Nacisk kładzie się na łączną ewaluację dydaktyki i nauki. Ocenie podlegają przede wszystkim następujące parametry: liczba absolwentów, suma pozyskanych funduszy zewnętrznych, liczba studentów, liczba ukończonych doktoratów, aktywność publikacyjna, współczynniki cytowań i liczba zgłoszeń patentowych. Dużą wagę przykładana się do uzyskanych akredytacji zewnętrznych.

Francja

Francuski system oceny korzysta z czterech agencji: AERES – Agencji Badań Naukowych i Szkolnictwa Wyższego, CNE – Narodowego Komitetu Ewaluacji Publicznych Instytucji Naukowych, Kulturalnych i Kształcenia Zawodowego, IGAENR – Inspekcji Generalnej Administracji Edukacji Narodowej i Badań Naukowych oraz HCE – Głównej Rady Ewaluacji. Pierwsza z wymienionych agencji odpowiada za ewaluację instytucji badawczych, uczelni, instytucji i fundacji zajmujących się współpracą naukową, a także Narodowej Agencji Badań Naukowych. AERES dokonuje ewaluacji samodzielnie bądź za pośrednictwem innych instytucji. Ocenia także systemy oceny indywidualnej naukowców. Agencja korzysta z międzynarodowych ekspertów powoływanych przez radę złożoną z 25 naukowców z Francji i zagranicy. Rada jest powoływana przez rząd na czteroletnią, nieodnawialną kadencję.

Czechy

Ewaluacja jednostek naukowych jest dokonywana raz na pięć lat. Oceniana jest misja jednostek, uzyskane przez nie wyniki oraz ich oddziaływanie, a także perspektywy rozwojowe. Osobno oceniane są uczelnie, instytuty Czeskiej Akademii Nauk i instytuty badawcze innych organizacji. Sama ewaluacja oparta jest na bibliometrii i wizytach ekspertów w jednostkach naukowych. Kryteria oceny obejmują znaczenie społeczne wyników uzyskanych w ocenianej jednostce, zrealizowane projekty badań stosowanych (jednostka proponuje do pięciu takich zrealizowanych w niej projektów), wyniki innych badań stosowanych, współpracę z otoczeniem

gospodarczym i transfer technologii, uznanie przez środowisko, a także działania promocyjne. Ocenia się także bazę badawczą, jakość zarządzania i wewnętrzne procesy jednostek. Wszystkie te aspekty odnosi się do kontekstu krajowego i międzynarodowego.

Litwa

Na Litwie przyjęto system oceny środowiskowej (*peer review*). Zespoły oceniające składają się wyłącznie z ekspertów zagranicznych będących naukowcami o znaczącym dorobku. Eksperci działają w 13 panelach eksperckich. Ocenia się jednostki typu wydziały uczelni bądź instytuty naukowe. Kryteria oceny obejmują jakość badań naukowych, ich wpływ ekonomiczny i społeczny, a także potencjał rozwojowy jednostek.

Słowenia

Kryteria oceny jednostek naukowych w Słowenii są skupione na pozyskiwanych przez jednostki funduszach. Bierze się pod uwagę fundusze pozyskane z podmiotów gospodarczych, z projektów finansowanych przez Unię Europejską i inne organizacje międzynarodowe oraz z centralnych i lokalnych źródeł krajowych. Ocenia się także liczbę wdrożeń innowacyjnych produktów w jednostkach gospodarczych krajowych i zagranicznych, liczbę zgłoszonych i uzyskanych patentów międzynarodowych, wielkość funduszy uzyskanych z przekazania praw autorskich, liczbę monografii naukowych opublikowanych w wydawnictwach znajdujących się na listach agencji oraz liczbę artykułów w czasopismach posiadających współczynnik wpływu (*impact factor*).

Wielka Brytania

W brytyjskim systemie ewaluacji jednostek naukowych stosowane jest od lat podejście oparte na ocenie środowiskowej (*peer review*). Jego wadą jest wysoki koszt, który, w przypadku ostatniej ewaluacji, wyniósł 471 milionów funtów. Krytykowano także przywiązywanie nadmiernej wagi do liczby artykułów opublikowanych w prestiżowych czasopismach, co niejednokrotnie odbijało się negatywnie na nowatorstwie badań i na możliwościach realizacji badań długofalowych. Stąd w programie ewaluacji planowanej na rok 2028 ma być podwyższone znaczenie oceny bardziej różnorodnych wyników badań, w tym większe niż dotychczas premiowanie artykułów przeglądowych, metanaliz, tworzenia narzędzi programowych, tłumaczeń czy krytycznych wydań dzieł.

5. Podstawowe założenia proponowanego systemu ewaluacji wraz z ich uzasadnieniem

5.1. Ogólne założenia

- 5.1.1. Przy przygotowywaniu niniejszej propozycji jako Zespół kierowaliśmy się zasadami „Porozumienia dotyczącego reformowania oceny jakości badań naukowych” (*Agreement on Reforming Research Assessment*, 20.07. 2022). W związku z tym rekomendujemy rezygnację z oceny osiągnięć na podstawie wskaźników bibliometrycznych i zastąpienie jej ekspercką oceną środowiskową (*peer review*).
- 5.1.2. Bierzemy pod uwagę doświadczenia i skutki wcześniejszych ewaluacji w Polsce, opinie płynące z krajowego środowiska naukowego, a także doświadczenia międzynarodowe.
- 5.1.3. Proponujemy, żeby ewaluacji będą podlegały jednostki naukowe, a nie dyscypliny, jak w obecnym systemie. Definiujemy jednostkę naukową jako wydział

lub jednostkę przewidzianą w statucie jako bezpośrednio podległą rektorowi w przypadku uczeni, instytut naukowy (w tym instytuty PAN) lub instytut badawczy, międzynarodowy instytut utworzony na podstawie odrębnej ustawy lub inną jednostkę prowadzącą w sposób ciągły badania naukowe. Statut jednostki naukowej powinien także przewidywać sposób wyboru jej kierownika.

- 5.1.4. Uważamy, że pełna ocena środowiskowa wszystkich osiągnięć naukowych w Polsce (w szczególności ekspercka ocena wszystkich publikacji i projektów naukowych) jest niemożliwa do zrealizowania w praktyce. Dlatego też proponowane podejście stosuje metodę selektywnej ewaluacji najważniejszych osiągnięć naukowych (publikacji, monografii, rozdziałów monografii czy patentów) wskazanych przez ocenianą jednostkę.
- 5.1.5. Kluczowa powinna być transparentność kryteriów oceny: kryteria oceny muszą być jasne i znane przed rozpoczęciem procesu ewaluacji (zanim rozpocznie się okres ewaluacji) i pozostać stabilne w ciągu całego okresu raportowania. Celem kryteriów winno być promowanie wysokiej jakości badań naukowych przez stworzenie warunków sprzyjających rzetelnej pracy naukowej.
- 5.1.6. W procesie ewaluacji wyników badań naukowych konieczne jest równe traktowanie wszystkich rodzajów instytucji naukowych. Rozważania dotyczące różnych typów instytucji i roli badań naukowych przez nie realizowanych oraz efektów finansowych powinny mieć miejsce dopiero po przeprowadzeniu bezpośredniego porównania rezultatów naukowych wszystkich instytucji względem tego samego zestawu kryteriów.

Często pojawia się argument, że na uniwersytetach pracownicy mają dodatkowe obciążenia dydaktyczne w porównaniu z instytutami PAN, co powinno być uwzględnione w kryteriach ewaluacji (postulat „niższej poprzeczki”). Takie podejście może sugerować, że na uniwersytetach powinno się obniżyć wymagania względem jakości badań naukowych. Zgadza się, że na uniwersytetach pracownicy dzielący czas na obowiązki naukowe i dydaktyczne mogą mieć mniej czasu na badania naukowe w porównaniu z pracownikami naukowymi z instytucji w pełni badawczych. Uważamy, że w związku z tym można wymagać od pracowników uniwersytetów mniejszej liczby publikacji (*per capita*) w porównaniu z pracownikami instytutów PAN, ale w żadnym wypadku nie należy oczekiwać obniżenia jakości badań prowadzonych na uniwersytetach (ani obniżać kryteriów oceny tych badań). Wymagany poziom jakości pracy badawczej powinien być taki sam we wszystkich jednostkach naukowych w Polsce i w żadnych jednostkach nie powinien być zaniżany. W przypadku konkursu na dotację „doskonałościową”, proponowana przez nas ocena publikacji, w tym monografii, ograniczona jedynie do najlepszych dzieł wybranych do zgłoszenia przez jednostkę naukową, umożliwi zniwelowanie potencjalnej różnicy w intensywności prowadzonych badań na uniwersytetach i w instytutach PAN pod kątem ilościowym, bez szkodliwego obniżenia wymagań względem jakości badań.

- 5.1.7. W zakresie ewaluacji instytutów PAN uważamy, że powinna ona służyć identyfikacji i wsparciu jednostek naukowych osiągających najlepsze wyniki na światowym poziomie, a jednocześnie w identyfikacji takich, które nie spełniają oczekiwanych kryteriów i wymagają restrukturyzacji. Celem jest wspieranie

instytutów o najlepszych osiągnięciach i największym potencjale badawczym, inspirowanie do tworzenia nowych zespołów i nowych ośrodków naukowych w najbardziej obiecujących dziedzinach przez naukowców o uznanej renomie międzynarodowej, a także podejmowanie odpowiednich działań względem instytutów nieodpowiadającym strategii i misji PAN, aby w możliwie najkrótszym czasie wszystkie jednostki naukowe PAN sytuowały się wśród ponadprzeciętnych instytucji naukowych w Polsce w swoim obszarze badawczym.

5.2. Kryteria oceny oraz ich przełożenie na finansowanie

Proponujemy system doceniający wszystkich naukowców: wszystkie jednostki naukowe otrzymają podstawową subwencję, której wysokość będzie wyliczana na podstawie przejrzystego algorytmu, opartego na liczbie zatrudnionych naukowców i kosztochłonności w danej grupie dyscyplin, maksymalnie uniezależnionej od możliwości manipulacji. Dodatkowo wprowadzona zostanie opcjonalna ewaluacja ekspercka, pozwalająca jednostkom spełniającym pewne warunki brzegowe na uzyskanie dodatkowych środków za ponadprzeciętne wyniki w przeszłości, wskazujące na przewidywane ponadprzeciętne osiągnięcia w przyszłości, co ma motywować do budowania konkurencyjności zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym.

5.2.1. Subwencja – podstawowe finansowanie jednostek naukowych

Podstawowa subwencja dla wszystkich jednostek naukowych na poziomie wydziału (lub podobnej struktury) będzie wynikać z liczby zatrudnionych FTE (*Full Time Equivalent*) i współczynnika kosztochłonności dla jednostki. Solidnie zróżnicowane współczynniki kosztochłonności powinny oddawać rzeczywiste różnice kosztów w różnych dziedzinach i grupach dyscyplin.

Uwaga: zróżnicowanie współczynników kosztochłonności będzie wymagało odważnej decyzji politycznej, podjętej na podstawie opinii ekspertów i woli przeciwstawienia się naciskom grup interesariuszy. W przypadku jednostek wielodyscyplinarnych współczynniki kosztochłonności będą obliczane na podstawie średnich ważonych. Ponieważ szacowanie kosztochłonności jest trudne, proponujemy by po zakończeniu procesu ewaluacji dokonać korekty kosztochłonności zastosowanej w następnej ocenie, przyjmując średnią kosztochłonność trzech najlepiej ocenionych jednostek.

5.2.2. Fundusz uzupełniający (*Matching funds*)

Procent z sumy uzyskanej przez daną jednostkę z przyznanych dla indywidualnych badaczy grantów agencji prowadzących konkursy na finansowanie badań naukowych będzie tworzyć fundusz uzupełniający. Procent ten powinien być znaczący i wynosić nie mniej niż 50% sumy uzyskanych grantów, liczonej bez aparatury badawczej. Powinno się brać pod uwagę wyłącznie precyzyjnie określone konkursy na granty badawcze dla indywidualnych naukowców, przeprowadzane przez agencje, które stosują zasadę oceny środowiskowej (*peer review*) wniosków przez międzynarodowe zespoły ekspertów.

5.2.3. Dotacja „doskonałościowa” wynikająca z oceny eksperckiej

Najlepsze jednostki, które mają istotne szanse, by dołączyć do czołówki światowej, będą mogły ubiegać się o dodatkową, znaczną dotację na podstawie konkursu, w

którym osiągnięcia i potencjał jednostek byłby oceniany przez międzynarodowe zespoły ekspertów.

Ponieważ pełna ocena ekspercka wszystkich, a nawet znacznej części, jednostek prowadzących badania naukowe w kraju nie byłaby możliwa z powodów organizacyjnych i finansowych, w konkursie na ten rodzaj dodatkowego finansowania mogłyby brać udział jednostki, które już na podstawie innych kryteriów wykazały swoją wysoką jakość i które zgłoszą się do konkursu. Proponuje się, aby tym kryterium była suma uzyskiwana z grantów naukowych (z agencji spełniających warunki z punktu 5.2.2) w ciągu ostatniego okresu ewaluacji (bez wliczania kosztów aparatury badawczej) w przeliczeniu na liczbę pracowników naukowych. Suma odcięcia, a tym samym liczba jednostek poddanych ocenie eksperckiej, byłaby zależna od możliwości dokonania oceny pod względem finansowym i organizacyjnym. Wynikiem konkursu byłyby znaczące finansowo dotacje przyznawany ograniczonej liczbie najlepszych jednostek. Ocena środowiskowa danej jednostki będzie oparta na ocenie jakości naukowej i oryginalności wskazanych przez jednostkę najważniejszych osiągnięć naukowych (publikacji, monografii, patentów). Istotnym kryterium oceny na tym etapie powinien być także wpływ wskazanych osiągnięć naukowych na społeczeństwo i gospodarkę.

Uwaga: z powodu sposobu wyłaniania jednostek mogących brać udział w konkursie, należy spodziewać się zwiększenia liczby wniosków napływających w szczególności do NCN. Będzie to oznaczało konieczność zwiększenia finansowania tej agencji, zarówno w środkach na granty, jak i na funkcjonowanie NCN. Ważne jest, aby współczynnik sukcesu w NCN nie był mniejszy od 20% (po odrzuceniu wniosków niespełniających kryteriów formalnych).

- 5.2.4. Inne fundusze na programy ukierunkowane (podobnie jak w propozycji „O koniecznych zmianach systemowych w finansowaniu badań naukowych w Polsce”, Podsumowanie dyskusji na spotkaniu zorganizowanym przez PAU, FNP i Fundację Batorego, 27.04.2023).

6. Uprawnienie do nadawani stopni i tytułu

Jednostki, które uzyskały prawo do dotacji „doskonałościowej”, automatycznie uzyskają wszystkie uprawnienia do nadawani stopni i tytułu. Pozostałe jednostki muszą o takie uprawnienia występować.

7. Tworzenie i likwidacja jednostek

7.1. Tworzenie nowych jednostek

Stoimy na stanowisku, że system nie powinien hamować dynamiki instytucjonalnej, czyli przekształcania i powstawania nowych jednostek naukowych czy też ich likwidacji. Powstałe w wyniku restrukturyzacji, przekształceń oraz nowo tworzone jednostki naukowe powinny wejść do systemu na takich samych prawach jak jednostki już istniejące w odniesieniu do subwencji podstawowej oraz funduszu uzupełniającego. Tworzenie i wczesny okres działania nowych jednostek powinny być wspierane przez dodatkowe fundusze „startowe”, analogiczne do dotacji doskonałościowej i wynikające z oceny eksperckiej. Przyznanie takich funduszy należy uzależnić od gotowości nowej jednostki do poddania się ewaluacji eksperckiej pod

kątem jakości osiągnięć uczonych ją tworzących i przyjęcia zasad organizacji wspierających doskonałość naukową.

7.2. Likwidacja jednostek

W przypadku jednostek, których głównym celem istnienia jest prowadzenie wysokiej jakości badań naukowych, takich jak instytuty Polskiej Akademii Nauk, a które nie wypełniają swojej misji, powinien zostać wprowadzony proces oceny eksperckiej umożliwiający szybkie podjęcie działań naprawczych, w tym możliwość restrukturyzacji lub likwidacji danej jednostki. Komisja ekspercka może sformułować rekomendacje, w tym wyznaczyć określony czas na naprawę i restrukturyzację lub likwidację. Proces likwidacji powinien być przeprowadzony bez zbędnej zwłoki, z poszanowaniem prawa i przez organ niezależny od kierownictwa jednostki.

8. Ocena szkół doktorskich

Szkoły doktorskie powinny być oceniane przez zespoły ekspertów na zasadzie eksperckiej oceny środowiskowej (*peer review*). Zespoły ekspertów winny być wyznaczane i nadzorowane przez Radę Doskonałości Naukowej.

9. Podsumowanie

Zaproponowany system ewaluacji ma stymulować jednostki do podnoszenia jakości i efektywności badań naukowych. Jako że podstawowa subwencja wystarczy jedynie na naukową wegetację, system ten będzie zachęcał do pozyskiwania grantów na badania naukowe, które nie tylko umożliwią prowadzenie tychże, lecz także zwiększą finanse całej jednostki o środki z dotacji uzupełniającej. Należy zauważyć, że dotacja uzupełniająca ma być przyznawana pośrednio w wyniku oceny *peer review* (eksperskiej) wniosków grantowych w agencjach gwarantujących wysokie, międzynarodowe standardy oceny. Jednostki z największymi sukcesami grantowymi będą miały także szansę na bardzo znaczącą dotację „doskonałościową”. Takie podejście będzie motywowało władze jednostek do zatrudniania możliwie najlepszych naukowców.

Proponowany system oceny i związanej z nim dystrybucji funduszy jest stosunkowo prosty i mało podatny na manipulacje. Ocena skupia się na najlepszych osiągnięciach i rezygnuje z nacisku na produkcję masy „urobku” naukowego. Proponowany przez nas system nie wymaga oceny czasopism naukowych czy wydawców monografii, chociaż pośrednio (ale nie mechanicznie) dzieje się to w czasie oceniania jednostek przez ekspertów, a także w procesie przyznawania grantów na badania naukowe. Zaletą proponowanego systemu jest to, że nie powinien skłaniać władz jednostek do przenoszenia kryteriów ich oceny na sposób oceniania indywidualnych naukowców, poza zachęcaniem ich do zdobywania grantów na badania naukowe. Kolejną istotną korzyścią wynikającą z przyjęcia proponowanego systemu będzie redukcja czasochłonności przygotowania raportów przez oceniane jednostki, a zarazem zmniejszenie zaangażowania ekspertów je oceniających.